

IRENA KATILIENĖ, LIUDAS JOVAIŠA

In angulo cum libello: asmeninės istorijos pėdsakai Lietuvos jėzuitų užrašų knygelėse

ANOTACIJA. Straipsnyje nagrinėjami penkių Lietuvos jėzuitų (Simono Niklevičiaus, Mikalojaus Kopečiaus, Jurgio Krapavičiaus, Pranciškaus Blusiaus, Teodato Neviadomskio) asmeninio pobūdžio užrašai: autobiografiniai tekstai, liudijimai apie dvasi-
nio gyvenimo patirtis, informacija apie keliones ir sveikatą bei gydymąsi. Nustatoma dalies užrašų knygelėlių autorystė, svarstoma jų panauda po rankraščių kūrėjų mirties, nagrinėjami *silva rerum* įrašuose atsispindintys jų savininkų socialiniai ryšiai.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: Jėzaus Draugija; privačioji raštija; *silva rerum*; biografinės žinios; Simonas Niklevičius, Mikalojus Kopečius, Jurgis Krapavičius, Pranciškus Blusius, Teodatas Neviadomskis.

Menkai išlikusi, tačiau dar menčiau tyrinėta Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės laikų privačioji raštija (pastaruoju metu ją linkstama vadinti „egodokumentika“) sulaukia vis daugiau plačiosios visuomenės dėmesio. XXI a. pradžioje vieną jos rūšį – šiame straipsnyje nagrinėjamas vadinamąsias *silva rerum* knygeles – itin išpopuliarino Kristinos Sabaliauskaitės romanai¹.

Šie grožinės literatūros kūriniai ir atliepė, ir savo ruožtu paskatino profesionalius privačiosios raštijos tyrinėjimus. 2004 m. išleistoje monografijoje²

¹ Kristina Sabaliauskaitė, *Silva rerum*, I–IV, Vilnius: Baltos lankos, 2008, 2011, 2014, 2016.

² Stanisław Roszak, *Archiwa sarmackiej pamięci. Funkcje i znaczenie rękopiśmiennych ksiąg silva rerum w kulturze Rzeczypospolitej XVIII wieku*, Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2004.

Stanisławas Roszakas įvairiapusiškai išnagrinėjo *silva rerum* knygas XVIII a. Abiejų Tautų Respublikos kultūroje: pamėgino apibrėžti šį žanrą, aptarė jo europinį kontekstą ir analogus, formos ir turinio bruožus, rankraštinių knygelių kūrėjus. Nuo 2013 m. kryptingesni „egodokumentikos“ tyrinėjimai skelbiami ir Lietuvoje³; tais pačiais 2013 m. *silva rerum* rankraščius akademinio požiūriu bene pirmą kartą nuodugniau apžvelgė Milda Kvizikevičiūtė⁴. 2017 m. pasirodė Veronikos Girininkaitės straipsnis, skirtas Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyriuje saugomiems *silva rerum* egzemplioriams⁵.

Šie (ir kiti, čia nesuminėti) tyrinėjimai iki šiol nėra visapusiškai atskleidę privačiosios raštijos fenomeno apskritai ir *silva rerum* žanro konkrečiai; tai veikiau įvadiniai nei galutiniai ir apibendrinantys darbai. Stanisławas Roszakas pripažino formos ir tematikos požiūriu skirtingų tekstų įvairovę („varietas“) kaip esminį *silva rerum* – privataus rankraštinio kodekso – bruožą ir pastebėjo, kad dauguma šio pobūdžio rankraštinių knygelių yra anoniminės⁶. Jo tyrinėjimas apsiribojo XVIII amžiumi, tad ankstesnės *silva rerum* monografijoje nebuvo paliestos. Roszakas išskyrė bajorus, miestiečius ir moteris kaip *silva rerum* kūrėjų grupes; kitokią (pasauliečių ir dvasininkų / vienuolių) perskyrą pasiūlė Milda Kvizikevičiūtė, atkreipusi dėmesį į pastarąją grupę, likusią Roszako tyrinėjimo nuošalėje (ir patraukusią šio straipsnio autorių dėmesį). Ši autorė aprėpė chronologiškai platesnį (XVII–XVIII a.) laikotarpį ir geografiškai siauresnį (Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės) arealą bei parengė provizorinį Vilniaus bibliotekose saugomų minėto tipo privačių rankraštinių kodeksų katalogą⁷. Veronika Girininkaitė dar kartą aptarė *silva rerum* sąvokos apibrėžimą ir kritiškai peržiūrėjo jos taikymą Vilniaus universiteto bibliotekos

³ Čia minėtinas egodokumentikos programą ir perspektyvas nubrėžęs straipsnių rinkinys *Egodokumentai ir privati Lietuvos erdvė XVI–XX amžiuje* (sudarė Arvydas Pacevičius, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2013), atsiradęs kaip 2010–2013 m. vykdyto tarptautinio projekto „Lietuvos egodokumentinis paveldas“ vaisius.

⁴ Milda Kvizikevičiūtė, *XVII–XVIII a. Lietuvos silva rerum kaip istorijos šaltinis*, magistro darbas, Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto Senovės ir vidurinių amžių istorijos katedra, 2013; Eadem, „XVII–XVIII a. Lietuvos *silva rerum* pavyzdžiai Lietuvoje: tyrimų problemos egodokumentikos kontekste“, in: *Egodokumentai ir privati Lietuvos erdvė*, p. 277–291.

⁵ Veronika Girininkaitė, „*Silva rerum* termino, žanro bei tipologijos interpretacijos: Vilniaus universiteto bibliotekos rankraščių atvejis“, in: *Bibliotheca Litwana*, t. IV, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2017, p. 41–68.

⁶ Stanisław Roszak, *op. cit.*, p. 16, 34, 72.

⁷ Milda Kvizikevičiūtė, *XVII–XVIII a. Lietuvos silva rerum kaip istorijos šaltinis*, p. 71–74.

Rankraščių skyriaus 3 fondo (F3) rankraščių (taip pat ir čia aptariamų, pvz., Teodato Neviadomskio) įvardijimo atvejais.

Peržvelgus Mildos Kvizikevičiūtės parengtą *silva rerum* rankraščių katalogą, „kolektyvinių autorių“ kategorijoje kaip atskira grupė prašosi išskiriamas Jėzaus Draugijos tėvų (t. y. jėzuitų kunigų) palikimas. Tai kelia ne vieną klausimą. Ar jėzuitiškojo paveldo gausa – atsitiktinis dalykas? Ar esama specifinių jėzuitų užrašų ypatybių? Kokį mentalinį XVII–XVIII a. Lietuvos jėzuitų horizontą atveria šios *silva rerum* knygelės?

Norint atsakyti į šiuos ir kitus klausimus, reikėtų remtis ne viena Lietuvos jėzuitui priskirtina užrašų knygele⁸. Nuosekliai peržvelgus šiuos užrašus, būtų įmanoma įvardyti temas, kuriomis *silva rerum* autoriai paprastai domėjosi, išskirti populiariausius nuorašų ir citatų šaltinius – konkrečius autorius bei jų veikalus, taip pat nustatyti vyraujančią užrašų pobūdį (skirti kasdienio dvasinio gyvenimo praktikai? praktiškiems buities ir gyvenamosios dalykams? nepraktiškiems nepaprastumams – anekdotams ir kuriozams?). Šiandien tenka pripažinti, kad tai – rimtesnis ateities uždavinys, tad šiuokart pamėginsime atidžiau pažvelgti tik į šykščius ir tyrinėtojų lig šiol nuosekliai nenagrinėtus asmeninės istorijos pėdsakus, išlikusius nustatytos autorystės XVII–XVIII a. Lietuvos tėvų jėzuitų užrašų knygelėse⁹, kurios saugomos Lietuvos Nacionalinės M. Mažvydo bibliotekos ir Vilniaus universiteto bibliotekos rankraštynuose.

Šie iš esmės lotynų (daugiausia) ir lenkų kalbomis rašyti *silva rerum* pavyzdžiai (tekstų italų kalba esama tik vienoje knygelėje) priskirtini tėvams jėzuitams Simonui Niklevičiui (Niklewicz, apie 1571–1632)¹⁰, Mikalojui Kopečiui (Kopeć, apie 1615–1658)¹¹, Jurgiui Krapavičiui (Kropowicz, 1658–1722)¹², Pranciškui Blusiui (Błtuś, 1709–1749)¹³ ir Teodatui Nevia-

⁸ Milda Kvizikevičiūtė (žr. *ibid.*) yra nustačiusi ne vieną tokį egzempliorių; be šio straipsnyje nagrinėjamųjų, minėtini šie rankraščiai: Lietuvos Nacionalinės M. Mažvydo bibliotekos Retų knygų ir rankraščių skyrius (LNB RKRS), F90-384, 427; Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius (VUB RS), F3-2418, 2426.

⁹ Išimtis – t. Jonui Braunui priklausiusi ir Daugpilio rezidencijos (vėliau – kolegijos) proveniencija paženklinta užrašų knygelė (VUB RS, F3-2418), kurios įrašuose stokojama konkreta asmens gyvenimo istoriją ar patirtį liudijančių įrašų.

¹⁰ VUB RS, F3-2429. Užrašų knygelėje sunumeruota 343 lapai, bet nemaža jų tuščiai.

¹¹ LNB RKRS, F90-377. Užrašų knygelėje sunumeruoti 363 prirašyti puslapiai.

¹² LNB RKRS, F130-2185. Užrašų knygelėje sunumeruotas 201 lapas; tarp jų esama tuščių.

¹³ VUB RS, F3-2509. Užrašų knygelėje sunumeruota 118 lapų, tačiau dalis jų neprirašyta; kita vertus, užrašams panaudotos ir nenumeruotos vidinės viršelių pusės.

domskiui (Niewiadomski, 1692–1761)¹⁴. Iki šiol Niklevičiaus, Kopečiaus ir Neviadomskio užrašai buvo įtraukti į Mildos Kvizikevičiūtės sudarytą *silva rerum* katalogą; dalis jų (daugiausia – Niklevičiaus, šiek tiek – Kopečiaus) tam tikrais aspektais nagrinėta šios autorės magistro darbe¹⁵. Teodato Neviadomskio „Nojaus laivas“ taip pat minėtas Stanisława Roszako ir Veronikos Girininkaitės, tačiau nei šios „silvos“ turinys, nei autobiografiškumas tyrinėti nebuvo: Roszakas pasitenkino pavadinimo citavimu¹⁶, o Girininkaitė svarstė, ar Neviadomskio kodeksas, kuriame pramaišiu su rankraštiniais lapais įrišti smulkieji spaudiniai, vadintinas *silva rerum*¹⁷. Pranciškaus Blusiaus knygelė pasitelkta Girininkaitės straipsnyje argumentuojant termino „silva“ vartojimą¹⁸. Populiariojoje spaudoje paskelbta anekdotų iš Simono Niklevičiaus užrašų knygelės¹⁹, o mokslinėje publikuotas Mikalojaus Kopečiaus atliktas Vilniaus jėzuitų naujokyno inskripcijų korpuso nuorašas²⁰; pastarosiose publikacijose anoniminės knygelės buvo pirmąsyk provizoriškai arba akademiškai atributuotos. Jurgio Krapavičiaus užrašai pirmą kartą pristatomi ir atributuojami tik šiame straipsnyje.

Tad šio straipsnio tikslas – pirmą kartą apžvelgti jau šiek tiek žinomas Lietuvos jėzuitų provincijos narių užrašų knygeles, kaip vientisą grupę, autobiografiškumo požiūriu. Siekiant šio tikslo pirmiausia bus atlikta arba atskleista tyrinėjimą įgalinanti anoniminių *silva rerum* atribucija. Pagrindinis provizorinio tyrimo uždavinys – išryškinti ir įvardyti Lietuvos jėzuitų privačiojoje raštijoje sutinkamus autobiografiškumo raiškos būdus; drauge siekiama atskleisti asmens santykio su bendruomene (tos pačios vienuolijos

¹⁴ VUB RS, F3-2367. Užrašų knygelėje sunumeruota 432 lapai, tačiau dalis jų tušti. Specifinis šios *silva rerum* bruožas – tai, kad joje įrišta daug smulkių spaudinių, tad rankraštis apima tik apie 280 lapų.

¹⁵ Milda Kvizikevičiūtė, *XVII–XVIII a. Lietuvos silva rerum kaip istorijos šaltinis*, p. 26, 27, 38, 40, 55.

¹⁶ Stanisław Roszak, *op. cit.*, p. 48.

¹⁷ Veronika Girininkaitė, *op. cit.*, p. 60–61, 64. Pastebėtina, kad autorė prieštarauja pati sau: p. 61 tvirtina, kad Neviadomskio „Nojaus laivas“ galėtų būti laikomas *silva rerum* („tokie medijos pokyčiai [t. y. spaudinių integravimas] [...] nėra lemiami, nusakant veikalo tipą“), tačiau išvadose yra linkusi tai atmesti („Vadinamosiems SR tikriausiai nepriskirtini asmens surinkti spaudiniai“).

¹⁸ *Ibid.*, p. 52.

¹⁹ Liudas Jovaiša, „Besijuokianti Bažnyčia“, in: *Sandora*, 1999, Nr. 2, p. 41–42; Nr. 4, p. 43.

²⁰ Liudas Jovaiša, „Vilniaus jėzuitų naujokyno gnomos“, in: *Menotyra*, t. 36, Nr. 3, Vilnius, 2004, p. 17–25.

nariais arba pasauliečiais) atspindžius, atkreipiant dėmesį ir į pačių šaltinių – asmeninio pobūdžio užrašų – vėlesnę panaudą ir funkcionavimą bendruomenėje. *Nota bene*: įvado pabaigoje turbūt derėtų pabrėžti, kad *silva rerum* straipsnyje vadinamas privatus rankraštinis (vientisas arba integravęs smulkiuosius spaudinius) kodeksas – asmeninių įvairaus pobūdžio užrašų („autorinių“ įrašų, kitų asmenų pasakojimų užrašų ir kitų autorių tekstų nuorašų bei išrašų) knygelė.

„PASLĖPTAS ASMENIŠKUMAS“: PRIVATŪS JĖZUITŲ UŽRAŠAI VIENUOLIŲ BENDRUOMENĖJE

Asmeninių užrašų praktikavimą tarp Jėzaus Draugijos narių ne vienu atveju paliudija Lietuvos jėzuitų nekrologai – svarbus netiesioginis privačiosios raštijos istorijos šaltinis. Dažniausiai apie užrašus užsimenama paminint specifines maldingas velionio praktikas – detalesnį vienuolio dvasinio gyvenimo paveikslą buvo įmanoma nutapyti tik po mirties, svetimoms rankoms pirmą kartą atskleidus „intymiosios raštijos“ lapus²¹. Taip, pvz., t. Aleksandro Morikonio (1686–1751) nekrologe pacituota jo paties sukurta ir rankraštyje užfiksuota malda, kurios struktūra buvo grįsta penkiomis Jėzaus žaidomis²², o apie t. Stanislovo Lipskio (1652–1720) pamaldumą Šv. Šeimai, šv. Juozapatui ir gyvenimo šventumu pasižymėjusiems dar nekanonizuotiems Draugijos nariams nekrologistas galėjo kalbėti remdamasis po mirties rastais velionio užrašais²³.

²¹ *Expressis verbis* nenurodyta, tačiau visai tikėtina, kad tėvo Lauryno Bartilijaus biografas t. Albertas Kojalavičius pasinaudojo po mirties rastais velionio užrašais, žr. *De vita et moribus R. P. Laurentii Bartilii e Societate Iesu liber unicus*, Vilnae, [1645], caput II („Psalmus vitalis, compendium vitae complectens“, p. 5–15), caput IX (p. 75–79), caput XVI („Exercitationes quaedam spirituales“, p. 148–214); taip pat plg. p. 36–37, 39–40, 59, 86–87, 90, 108–110 etc. Bartilijaus amžininkas, jaunas jo vadovautos provincijos jėzuitas Mikalojus Kopečius, kažkuriuo metu į savo užrašus persirašė tekstą, po Bartilijaus mirties aptiktą jo brevijoriuje: „Monumentum Reverendi Patris Laurentii Bartilii Provincialis Lithuaniae Societatis Iesu, quod post obitum in Breviario illius repertum“, LNB RKRS, F90-377, p. 31–34.

²² Archivum Romanum Societatis Iesu (ARSI), Lith. 65, p. 284.

²³ ARSI, Lith. 63, p. 160.

Asmenišką, intymų jėzuitiškųjų *silva rerum* pobūdį atliepia ir užrašų materialinis pavidalas – tai kuklios²⁴ nedidelio formato²⁵ rudos arba juodos spalvos odiniais arba oda aptrauktais kartono viršeliais įrištos knygelės. Vis dėlto viena biografinė detalė liudija, kad tokie užrašai galėjo būti ne vien naudojami asmeninems reikmėms, bet ir pasitarnauti kaip įrankis jėzuito misijoje. Viena iš išlikusių knygelėlių savininkų, Pranciškaus Blusiaus, nekrologe, užfiksuota, kad šis, trejus metus gyvendamas vieno kilmingojo dvare, iš kambario išeidavo „apsiginklavęs“ bent dviem knygelėmis. Viena jų, spausdinta, buvusi skirta tyliai skaityti laisvu nuo užsiėmimų metu; kitoje, rankraštinėje (bene kalbama apie išlikusį egzempliorių?), turėjusioje pagelbėti atminčiai, surašyta tai, ką pokalbių metu buvę galima pasitelkti kitiems asmenims ugdyti arba pamokyti²⁶.

Tėvo Blusiaus pavyzdys byloja, kad asmeniško pobūdžio ir privačios kilmės jėzuitų užrašų panauda nebuvo neatsiejama nuo savininko personos. Užrašai galėjo būti naudojami kitų asmenų ir būti naudingi ne vien autoriaus poreikiams, tad jiems būdingas „paslėptas asmeniškumas“. Čia į akis pirmiausia krenta tai, kad užrašų knygelėje dažnai nesama antraštinio lapo su autoriaus / savininko vardu. „Asmeniškumo slėpimo“ priežastys galėjo būti „vidinės“ (atsitiktinis arba tikslingas rankraštinės knygelės kūrėjo anonimiškumas) arba „išorinės“ (antraštinio lapo su savininko vardu išplėšimas po jo mirties); bet kuriuo atveju jos patvirtina paradoksišką „pačiam sau“ sukurtų rankraščių platesnio, nuasmeninto naudojimo praktiką. Antraštinis lapas pasirodo tik XVIII a. užrašuose. Vis dėlto Pranciškaus Blusiaus knygelės antraštė („Vade mecum semper ad M. D. Gloriam“) neišduoda savininko-kūrėjo, ir tik Teodato Nieviadomskio užrašų antraštėje nurodytas ir autorius, ir pavadinimas („Korab Noego czyli Manuskrypt Xdza Teodata Niewiadomskiego. Tom II“).

Apie savotišką kūrėjo depersonalizaciją byloja ir užrašų knygelėlių turinys. Viena vertus, pirmiausia jose galima ieškoti ir tikėtis rasti savininko biografijos

²⁴ Tik Pranciškaus Blusiaus užrašų knygelės viršeliai papuošti mažute jėzuitiška Jėzaus Vardo monograma.

²⁵ Jurgio Krapavičiaus užrašų knygelė – 7x12 cm, Pranciškaus Blusiaus – 7,4x12,5 cm, Simono Niklevičiaus – 9,5x14,3 cm, Mikalojaus Kopečiaus – 9,5x14,8 cm. Didesniu formatu ir solidėse apimtimi išsiskiria tik Teodato Nieviadomskio užrašai.

²⁶ „...nunquam aliter, nisi gemino ad minimum instructus libello, prodibat: impresso altero, quem sibi quocunque vacuo ab occupationibus oblato tempore tacitus legeret; manuscripto altero, ex quo notata a se in memoriale adjumentum aliis pro aedificatione aut eruditione inter loquendum proferret“, ARSI, Lith. 65, p. 267.

detales atskleidžiančių ir / arba individualius maldingumo bruožus liudijančių įrašų. Vis dėlto šios užrašų knygelės yra labai įvairaus pobūdžio informacijos lobynas, kiekybine prasme absoliučiai dominuojantis asmeninių užrašų atžvilgiu²⁷. Būtent toks užrašų, nors ir atsiradusių iš asmeniško smalsumo bei bylojančių apie informaciją pasižymėjusio konkretaus asmens interesus, pobūdis leido šioms *silva rerum* knygelėms neprarasti aktualumo ir po jų kūrėjų mirties.

Apie asmeninių užrašų ilgalaikę panaudą liudija keletas dalykų. Pirma, retkarčiais knygelėse aptinkamos skirtingos rašysenos²⁸: kadangi darant užrašus dažnai likdavo (arba buvo paliekama) tarpų tarp jų skirtingų dalių, jie vėliau galėjo būti užpildomi kito naudotojo. Antra, asmeniniai *silva rerum* užrašai turėjo būti naudojami ilgą laiką – bendriausia prasme apie tai byloja pats šių rankraščių išlikimo faktas (vadinasi, kažkam jie buvo pravartūs), o konkrečiai liudija jų „institucionalizacija“ vėlesnėse proveniencijose. Iki šių dienų išlikusios jėzuitų užrašų knygelės po savininkų mirties buvo tapusios vienu ar kitu Draugijos namų bibliotekos nuosavybe, tad jas tam tikra prasme galima laikyti kolektyvine autoryste ir panauda pasižymėjusiomis „namų knygomis“. Teodato Neviadomskio rankraštį 1771 m. (t. y. praėjus dešimtmečiui po autoriaus mirties) jėzuitas Dovydas Pilchovskis (priglaudęs ar paveldėjęs užrašus?) padovanojo Vilniaus Kilmingųjų kolegijos bibliotekai („Bibliothecae Coll. Nob. S. I. Dono R. P. Davidis Pilchowski S. I. 1771“). Simono Niklevičiaus užrašuose (l. 8r) kita ranka įrašyta „Collegii Crozen[sis] Soc. IESV. C. W.“ (galbūt tai Kazimiero Vazgirdo²⁹ inicialai?), o Pranciškaus Blusiaus knygelėje pažymėta: „Šis *Vade mecum*, remiantis leidimais ir T. P. B. S. I. [t. y. tėvo Pranciškaus Blusiaus SJ – L. J.] paskutine valia tebūna pasiųstas į Jėzaus Draugijos Žadiškių kolegiją.“³⁰ (Galbūt taip pat „autoriaus“

²⁷ Pvz., 118 lapų apimties Pranciškaus Blusiaus užrašų knygelėje personalinio pobūdžio užrašai sudaro vos 6 lapus (l. 2r–3r, 5r, 6r–v, 13v, 14r–15v, 24v), o su Jurgio Krapavičiaus asmenine biografija susijusi informacija surašyta 3 lapuose iš 201 (l. 6r, 198r–200r).

²⁸ Tokių esama Simono Niklevičiaus knygelėje.

²⁹ Kazimieras Vazgirdas (1706–1774) 1753–1756 m. buvo Kražių kolegijos rektorius. Vėliau rektoriavo Varšuvoje (1756–1760), Gardine (1760–1763), Vilniaus kolegijoje (1763–1766), buvo Vilniaus profesų namų prepozitas (1766–1769).

³⁰ „Hoc Vade Mecum iuxta facultates et extremam voluntatem P. F. B. S. I. [Patris Francisci Błus Societytatis Iesu] sit missum ad collegium Zodziscense S. I.“, VUB RS, F3-2509, galinio viršelio vidinė pusė.

valia Daugpilyje atsidūrė Rešelyje (Rešliuje) mirusio buvusio šios rezidencijos vyresniojo Jono Brauno užrašai?³¹) Pašiaušėje mirusio Jurgio Krapavičiaus užrašai veikiausiai buvo saugomi toje pačioje kolegijoje, nes vėliau, kaip ir Pašiaušės bibliotekos knygos, atiteko Tytuvėnų bernardinų konventui („Bibliothecae Cittovianensis PP. Bernardinorum“). Mikalojaus Kopečiaus užrašai buvo saugomi Kražių kolegijoje (viršelių vidinėse pusėse įrašyta: „Collegii Cros.“ ir „Collegii Crosensis S. J.“)³². Vis dėlto jie, regis, šiek tiek pakeliavo – 1751 m. spalį t. Antanas Monkevičius rankraštį aptiko Daugpilio jėzuitų namuose ir pažymėjo (matyt, remdamasis ankstesnėmis proveniencijomis), kad knygelė turinti priklausyti Kražių kolegijai³³. Atrodo, kad knygelė iš tiesų buvo grąžinta į Kražius, nes vėliau ji pateko į Žemaičių vyskupijos seminarijos archyvinį fondą. Įdomu, kodėl Mikalojaus Kopečiaus užrašai apskritai buvo priskirti Kražių kolegijai – šis jėzuitas nebuvo kilęs iš Žemaitijos ir Kražiuose, regis, apskritai nė negyveno. Galima daryti prielaidą, kad čia knygelę atgabeno koks nors velionio bičiulis, ją priglaudęs po „autoriaus“ mirties, o pats baigęs gyvenimą Kražiuose.

PASLĖPTA AUTORYSTĖ IR JOS ATSKLEIDIMAS

Kokiu būdu nuo skaitytojo besislepiantis autorius „išsiduoda“? Ir ar buvo tikimasi paslėpti savo tapatybę visiems laikams? Juk po mirties rastos knygelės savininkas galėjo būti pažymėtas – ypač jei tokius užrašus buvo nusprendžiama saugoti. Vis dėlto tokio pobūdžio – „išorinių“ – autorystės prierašų svetima ranka nėra pasitaikę aptikti, tad tenka spėti, kad toks anonimiškumas buvo natūralus ir priimtinas abiem pusėms – ir autoriui, ir jo palikimo naudotojams.

³¹ VUB RS, F3-2418.

³² Tokio pobūdžio rankraštis Kražių kolegijos bibliotekos inventoriuje neužfiksuotas, nors jame minimi 38 rankraščiai. Daugumą jų (28) sudarė filosofijos ir teologijos kursų užrašai; mums rūpimo *silva rerum* tipo užrašų knygelė būtų galėjusi slypėti po antrašte „Anonymi Liber manuscriptus“, tačiau taip įvardyto rankraščio formatas (*in quarto*) buvo didesnis. Žr. *Buvusios Kražių kolegijos knygų sąrašas 1803 = Elenchus librorum veteris collegii Crosensis anno 1803 compilatus*, edidit = parengė Darius Antanavičius, d. 1: *Sąrašas*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2017, p. xii ir 320.

³³ „Hic liber est repertus a me Antonio Monkiewicz SJ anno 1751 in Octobri Düneburgi, et est Collegii Crosensis S. I.“, LNB RKRS, F90-377, p. 30.

Nota bene – Pranciškaus Blusiaus užrašų prieskyroje autorystė pažymėta be-
maž identiškais inicialais („[P.] F. B. S. I.“ – [Patris] Francisci Błhuś Societatis
Iesu), kuriais įsivardijo ir pats užrašinėtojas.

Vis dėlto Pranciškus Blusius pražioptojo vieną savo *lapsus*: skyrelyje „Pro-
testatio contra peccata“ (l. 7r) jis įsivardijo: „Ego Franciscus Błhuś S. I.“ Vardo
ir pavardės sutapimas su kitose *silva rerum* vietose nurodomais inicialais pa-
lengvino autorystės nustatymą, tačiau tai būtų buvę įmanoma atlikti ir kitu
būdu – nagrinėjant knygelėje užfiksuotus autobiografinius duomenis. Tokiu
aplinkiniu keliu teko eiti, norint atributuoti kitus anoniminius rankraščius³⁴.

Užrašų priskyrimą Simonui Niklevičiui lėmė jo užrašų knygelėje fiksuoti
kelionių itinerarijai (l. 286r–311v). Čia anotuoti specifiniai nedatuotų ke-
lionių maršrutai (pvz., Vilnius–Braunsbergas, Nesvyžius–Polockas, Nesvy-
žius–Orša, Polockas–Orša, Orša–Smolenskas, Ryga–Kražiai, Kražiai–Virbalis,
Lomža–Kražiai, Nesvyžius–Lomža, Ryga–Dorpatas) nepalieka abejonių, kad
knygelės savininkas įvairiomis progomis lankė nuo XVII a. antro dešimtmečio
veikusias Lietuvos jėzuitų provincijos kolegijas (ir dar epizodiškai gyvavusią
Virbalio misiją). Tai turėjo būti tėvas provincijolas arba kuris nors nuolatinis
jo palydovas-socijus (tėvas arba brolis).

Konkrečiai įvardyti knygelės savininką leidžia jo užrašuose anotuosios dvi
kelionės į Romą su konkrečiomis datomis. Pirmoji 1615 m. rugpjūčio 1 d.
prasidėjo Vilniuje, o atgal iš Romos autorius išvyko 1616 m. sausio 19 d. ir
Varšuvą pasiekė 1616 m. balandžio 2 d. (Didįjį Šeštadienį). Šis vojažas turėjo
būti susijęs su 7-ąja generaline Jėzaus Draugijos kongregacija, sušaukta po
generolo Klaudijaus Akvavivos (Claudio Aquaviva) mirties. Ši kongregacija
truko 144 dienas (nuo 1615 m. lapkričio 5 d. iki 1616 m. sausio 26 d.), joje
dalyvavo 75 delegatai, naujuoju Draugijos generolu išrinkę Mucijų Viteleskį
(Muzio Vitelleschi)³⁵. Lietuvos jėzuitus šioje kongregacijoje reprezentavo trys
atstovai – buvęs provincijolas (1608–1614/1615) Paulius Bokša, pareigas ei-
nantis provincijolas (1615–1618) Simonas Niklevičius ir t. Jonas Lesieviskis³⁶.

³⁴ Turimi omenyje, žinoma, tik šiame straipsnyje aprėpiami užrašų atvejai. Daugumos kny-
gelių autorių praktiškai neįmanoma nustatyti, nes jose nesama jokių asmeniškumo ženklų
(žinoma, išskyrus individualų braižą).

³⁵ <https://jesuitportal.bc.edu/research/general-congregations/>

³⁶ *Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564–1995*, opracował Ludwik
Grzebień, Kraków:WAM, 1996, p. 296.

Taigi – Bokša ar Niklevičius? Į šį klausimą leidžia atsakyti antrosios kelionės į Romą chronologija: tėvas X 1619 m. liepos 24 d. išvyko iš Vilniaus; Romą jis paliko 1619 m. lapkričio 22 d., o Varšuvą pasiekė 1620 m. sausio 31 d. Tokią išvyką paaiškina žinomas Niklevičiaus biografijos faktas: 1619 m. jis buvo išrinktas vykti į reguliariai Romoje šaukiamą prokuratorių kongregaciją kaip Lietuvos provincijos prokuratorius³⁷. Niklevičiaus autorystę galutinai patvirtina pagrindinio įrašų korpuso braižo palyginimas su šio jėzuito autografais kituose rankraščiuose³⁸.

Kitų dviejų jėzuitų – Mikalojaus Kopečiaus ir Jurgio Krapavičiaus – asmeninę tapatybę jų užrašuose teko „ištraukti“ iš bendruomeninės istorijos. Tėvo Kopečiaus tapatybę leido nustatyti tai, kad jis 1632–1651 m. registravo įvairiuose jėzuitų namuose kartu su juo gyvenusius bendruomenės narius (p. 129–146). Iš pradžių atrodė, kad pakaks palyginti kurių nors metų sąrašą knygelėje su atitinkamų metų trumpuoju katalogu, ir iš pastarojo paaiškės trūkstamas, užrašuose neįvardytas asmuo. Vis dėlto taip neatsitiko – įvairiais atvejais užrašų ir katalogų duomenys iš esmės sutapo, mat autorius, savęs neišskirdamas, įtraukė savo vardą tarp tų, kurie „drauge su manimi gyveno“. Tad norint nustatyti autorystę reikėjo rasti vienintelę juose besikartojančią pavardę. Pasirodė, kad tai Mikalojus Kopečius; tai patvirtino ir iš trumpųjų (metinių) katalogų bei kitų šaltinių³⁹ žinoma informacija, ir kiti, specifiniai, būtent su šiuo asmeniu susiję įrašai *silva rerum* knygelėje (pvz., 1644 m. Kopečiaus fundacija Vilniaus Šv. Jono bažnyčios muzikantams).

Panašus ir Jurgio Krapavičiaus užrašų atvejis – tik čia buvo sužymėti jėzuitai, drauge su juo gyvenę ne visą vienuolinį gyvenimą, o vien naujokyno („Connovitii mei scholastici“) ir terciato („Contertiani mei“) laikotarpiams (l. 198r–199v). Kaip ir Kopečiaus atveju, palyginus tų pačių metų atitinkamų

³⁷ *Ibid.*, p. 460.

³⁸ Niklevičiaus rankraščio pavyzdžių yra išlikusių, pvz., *Ypatingojoje provincijolo knygoje (Liber extraordinarius provincialis, VUB RS, F13-35)* ir Vilniaus kolegijos vizitatorių bei Jėzaus Draugijos vyresniųjų potvarkių knygoje (*Liber ordinationum et epistolarum, VUB RS, F3-2388*).

³⁹ Šiuo ir kitais atvejais, nustatant *silva rerum* autoriaus tapatybę, naudotasi Lietuvos jėzuitų provincijos archyve, Pauliaus Rabikausko fonde (f. 149), esančiomis Lietuvos jėzuitų provincijos metinių, arba trumpųjų, katalogų (*Catalogi breves*), saugomų ARSI (Lith. 6, 56–59) kopijomis (ap. 7, b. 2–8, 10). Taip pat tikrinta Pauliaus Rabikausko sudaryta Lietuvos jėzuitų provincijos narių personalinė kartoteka (f. 149, ap. 13, b. 2–6).

jėzuitų bendruomenių sąrašus, esančius užrašuose ir užfiksuotus metiniuose kataloguose, tapo aišku, kad ir šiuo atveju autorius „pasislėpė“, pats įsirašydamas tarp savo bičiulių. Beliko ieškoti sutampančių pavardžių naujokyno ir terciato asmenų sąrašuose, tačiau tokių buvo net šešios. Laimė, didžiumą „pretendentų“ atmesti leido paties autoriaus prieraišai apie vieno ar kito bičiulio mirtį. Taigi galiausiai liko dvi užrašuose jokių pastabų nepaliestos – Antano Širmos ir Jurgio Krapavičiaus – pavardės. Autorystės problema veikiausiai būtų likusi neišspręsta, jei ne rankraštyje pateikta lakoniška, tačiau itin svarbi užrašų savininko informacija apie savo paties asmenį (gimimo ir profesio įžadų datos); ji leido šią *silva rerum* be abejonių priskirti tėvui Krapavičiui.

AUTOBIOGRAFIJA IR AUTOBIOGRAFINĖS ŽINUTĖS *SILVA RERUM* KNYGELĖSE

Asmeninio gyvenimo peržvalga ir apmąstymas iš laiko perspektyvos – būdinga jėzuitiško dvasingumo praktika. Šv. Ignaco prisiminimai jo gyvenimo saulėlydyje buvo įamžinti vadinamojoje *Autobiografijoje*, arba *Piligrimo pasakojime*, o pirmasis Draugijos kunigas šv. Petras Faberis dar anksčiau, 1542 m., brūkštelėjo retrospektyvią savo gyvenimo peržvalgą nuo pat gimimo (1506 m.). Vis dėlto asmeniškumo žymių turinčiose Lietuvos jėzuitų užrašų knygelėse įprastinio pavidalo asmens gyvenimo aprašymas (*curriculum vitae*) pasitaiko itin retai. Jis gali pasitaikyti įvairiu – „išplaukusiu“, itin lakonišku ir gana detaliu – pavidalu. Mikalojaus Kopečiaus knygelėje, kaip matėme, gyvenimo aprašymas apsiriboja patirtimi Jėzaus Draugijoje ir, negana to, dargi yra savotiškai „ištirpęs“ grupinėje jėzuitų istorijoje. Jurgio Krapavičiaus užrašuose (l. 6r, 200r) autorius (kad ir neįvardytas) jau išsiskiria iš savo aplinkos konkrečiomis asmeninės istorijos datomis, tačiau jos (išskyrus gimimo datą) taip pat apsiriboja jėzuitinės formacijos etapu: nurodomos priėmimo į naujokyną ir įvilktuvių dienos, pažymima, kur, kada ir kas suteikė kuriuos nors dvasininko šventimus, fiksuojama, kur ir kada aukotos pirmosios (primicijų) Mišios, kur, kada ir kieno akivaizdoje duoti iškilmingi profesio įžadai⁴⁰.

⁴⁰ Dalis šios informacijos (apie šventimų bei primicijų aplinkybes) jėzuitų personaliniuose šaltiniuose nebuvo sistemingai fiksuojama, tad yra unikali.

Tarp tokių sąlygiškų *curriculum vitae* išsiskiria itin įdomus ir gerokai išsamnis Pranciškaus Blusiaus gyvenimo aprašymas („Annales vitae F. B. S. I.“, l. 2r–3r; jis iš esmės apima 1717–1747 m. laikotarpį). Šis tekstas itin vertingas tais atvejais, kai fiksuojama: a) ikijėzuitinio gyvenimo patirtis ir b) tie vienuolinio gyvenimo dalykai, kurie neatsispindi oficialiuosiuose vienuolijos personaliniuose šaltiniuose. Blusius iš pradžių nurodo konkrečias savo gimimo ir krikšto aplinkybes (motina, Teresė Veličkaitė, pagimdė jį 1709 m. lapkričio 25 d., 9 val. vakaro; gruodžio 1 d., dalyvaujant nurodytiems krikštatėviams, kūdikį pakrikštijo Krėvos klebonas), o toliau atskleidžia svarbiausius savo ankstyvojo gyvenimo įvykius (1717 ir 1719 m. jodamas susilaužė ranką, o 1727 m. susižeidė koją; 1722 m. Mogiliavo bernardinų bažnyčioje iš vyskupo Karolio Pancežinskio priėmė Sutvirtinimo sakramentą ir gavo Kazimiero vardą; 1724 m. liepos 10 d., 10 val. vakaro, Nieruvkos dvare mirė motina; 1727 m. Sekminių dieną apvogtas neteko savo „bajoriškos apyvokos“).

Dauguma Pranciškaus Blusiaus užfiksuotų vaikystės ir jaunystės metų įvykių susiję su mokymusi ir svarstymu apie pašaukimą. Sužinome, kad mokytis jis pradėjo 1720 m. (veikiausiai namie) ir kad dvejus metus jo „pedagogas“ buvo teologijos studentas klierikas Rodzevičius. Nuo 1721 m. kovo Blusius gramatikos studijas tęsė Vilniuje, o nuo 1721 m. rudens – Mogilave (reikia manyti, jėzuitų kolegijose). 1722 m. Mogilave jis perėjo į poetikos klasę; tais metais jo mokymuisi vadovavo „pedagogas“ bajoras Mykolas Babianskis. 1723 m. grįžęs namo, Blusius buvo atiduotas į retorikos klasę netolimoje Žadiškių kolegijoje ir ten 1724 m. baigė savo mokslus.

Treji metai po studijų ir motinos mirties (1724–1727 m., kai Blusius gyveno namuose arba kažkokiam dvare), jaunuoliui, matyt, tapo svarbiausiu pašaukimo tyrimo laikotarpiu. Užrašų autorius sakosi jutęs stiprų pašaukimą įvairioms vienuolijoms, o į jėzuitus labiausiai traukė garbingojo kankinio Andriejaus Bobolės užtarimu Lietuvoje vykstantys stebuklai⁴¹. Savo pašaukimą

⁴¹ „...tunc forti instinctu impellebar ad aliquam religionem, praecipue ad Societatem Iesu; movebant me miracula per Lituaniam a V. P. Andrea Bobola S. I. facta et vulgata“ (l. 2r). Panašiai tvirtinta (galbūt remiantis tais pačiais užrašais) tėvo Blusiaus nekrologe: „Fama miraculorum et gratiarum, quibus DEUS Optimus Maximus Venerabilis servi sui Andreae Bobola sanctitatem et martyrii gloriam testari dignatur, permotus, ad Societatem nostram, quae tam prodigiosos Sanctos, tam gloriosos profert Martyres, animum adiecit“, ARSI, Lith. 65, p. 265–266.

Pranciškus Blusius atskleidė 1727 m. misiją atliekančiam t. Ignacui Ostrovskiui, o šis drauge su Žadiškių kolegijos rektoriumi Jurgiu Palubinskiu tų pačių metų balandį išrūpino provincijolo Vladislovo Daukšos sutikimą priimti jaunuolį, svarsčiusį ir apie narystę Misijos kongregacijoje arba Bazilijonų ordine. Galutinai Blusiusi apsispręsti, kaip galima numanyti iš jo užrašuose užfiksuotų įvykių, turėjo padėti „bajoriškos apyvokos“ netekimas vagystės metu (1727 m. birželio 1 d.) ir kojos trauma (1727 m. birželio pabaigoje). Anot nekrologo autoriaus, Blusius buvęs priimtas neįprastai greitai⁴². Užrašuose liudijama, kad kandidatas, kurio koja vos spėjusi išgyti iki Šv. Ignaco dienos (1727 m. liepos 31 d.), buvo iširtas Žadiškėse rugpjūčio 1 d.; į naujokyną Vilniuje jis atvyko rugsėjo 28 d. ir, atlikęs 8 dienų dvasines pratybas, spalio 10 d. buvo apvilktas jėzuito rūbu.

Pagrindinio – jėzuitiško – Blusiaus gyvenimo tarpsnio užrašai, žinoma, daugiausia susiję su formacija ir studijomis bei eitomis pareigomis. Svarbiausia šio pobūdžio informacija žinoma ir iš „išorinių“ vienuolijos šaltinių (katalogų); autobiografijoje ją papildė rekolekcijų, įžadų ir jų atnaujinimo, disputų, įžanginių paskaitų (arba naujų pareigų ėjimo pradžios), šventimų, primicijų, atvykimo į paskyrimo vietą / išvykimo iš jos, ne tokių svarbių arba laikinų pareigų fiksavimas. Tarkime, apie vienuolijos šaltiniuose menkai apibūdinamą noviciato laikotarpį čia sužinome tai, jog jo metu (1727–1729) Blusius priėmė žemesnius šventimus (1728 m. balandį Vilniaus katedroje iš vysk. Ancutos), atliko piligriminę kelionę į Naugarduką ir Nesvyžius (1728 m. gegužę, drauge su trimis įvardytais bičiuliais), kurią laiką ėjo manuduktoriaus pavaduotojo pareigas (1728 m. spalį). Baigęs naujokyną, Blusius 1729 m. liepos 8 d. buvo paskirtas dėstyti infimos klasėje Žadiškių kolegijoje ir liepos 10 d. atvyko į paskyrimo vietą. Spalio 1 d. jis pradėjo pamokas, o spalio 10 d. davė pirmuosius įžadus Jėzaus Draugijoje.

Bene įdomiausi vienuolio biografijoje – jo ryšio su šeimos nariais pėdsakai. Iš Blusiaus užrašų matyti, kad tie ryšiai buvo gana artimi. Paskirtas mokytoju į Žadiškės, Blusius 1729 m. rugpjūčio pabaigoje, lydėdamas t. Andriejaus Kareivos, vyksta aplankyti savo tėvo; 1730 m. gegužės 5 d. mirus vyresniajam broliui Liudvikui, su vyresniųjų leidimu dalyvauja laidotuvėse Bienicos bernardinų

⁴² „...hoc super negotio supplicem, praeter usitatum alias in similibus procedendi modum, nulla prorsus interposita mora ad Tyrocinium suscepit“, *ibid.*, p. 266.

konvente. Netrukus, atostogų metu, 1730 m. rugpjūtį, vėl lanko tėvą ir tėvo duotą pinigų sumą paaukvoja Žadiškių kolegijos reikmėms. Užrašuose fiksuojama brolio Mykolo mirtis 1735 m. gruodžio 3 d., o 1737 m. užsimenama apie kažkokias privilegijas ir „konfirmaciją“, kurias autorius išrūpinęs broliui iš Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kanclerio. 1739 m. birželio 4 d. mirus tėvui, tą mėnesį t. Pranciškus Blusius lanko savo giminaičius ir liepos 31 d. brolio Jurgio, Starodubo stovyklininko, naudai atsisako jam tenkančios palikimo dalies. 1747 m. vasarą, vykdamas iš Nesvyžiaus į paskutinę paskyrimo vietą Vilniuje, Blusius pasuka iš kelio, kad aplankytų brolį ir seserį.

Asmeninis *curriculum vitae* drauge yra ir asmens ligos istorija. Iš Blusiaus užrašų sužinome ne vien apie jo jaunystės traumas, bet ir apie vėlesnes ligas: nuo 1731 m. kovo 25 d. iki liepos imtinai filosofijos studentas labai rimtai sirgo („gravissime decubui“); lygiai po penkerių metų, 1736 m. kovo 25 d., studijuodamas teologiją, jis vėl susirgo ir ilgai (iki birželio mėn. imtinai) galvososi, o 1741 m. susirgęs karštine jau vadavosi mirtimi – ėmė praradinėti sąmonę, priėmė sakramentus, tačiau šv. Stanislovo Kostkos užtarimu pasijuto geriau. Beje, iš užrašų matyti, kad savo pašaukimo „autorių“, kankinį Andriejų Bobolę, tėvas Blusius turėjo progos pagerbti bene vienintelį kartą, jau savo gyvenimo pabaigoje. Kadangi jam neteko gyventi ir darbuotis Pinsko kolegijoje, Pranciškus Blusius drauge su t. Martynu Haslovskiu, matyt, specialiai buvo nuvykę į Pinską pasimelsti prie tėvo Andriejaus kapo, kurį aplankė 1746 m. liepos 9–11 d.

Blusiaus užrašuose asmeninė istorija nėra vien fiksuota, nebegyva, būtajame laike nugrimzdusi praeitis. Jėzuitišką refleksiją ir nuolatinę gyvenimo peržvalgą užrašuose gražiai atspindi ir asmeninis kalendorius (l. 14r–15v), kuriame bemaž kiekvienas metų mėnuo susietas su autoriaus gyvenimo įvykių atminimu ir apmąstymu. Tad sausis Pranciškui Blusiui buvo įžadų atnaujinimo mėnuo, vasaris – profesijos (t. y. iškilmingų galutinių įžadų), balandis – kunigo šventimų, gegužė – primicijų, birželis – pašaukimo, rugpjūtis – sutvirtinimo, rugsėjis – įstojimo į Draugiją, spalio – pirmųjų įžadų, lapkritis – gimimo, gruodis – atgimimo (t. y. krikšto).

Pranciškaus Blusiaus „gyvenimo analai“ ir jo asmeninės istorijos kalendorius – kol kas ryškiausi asmeninės istorijos paminklai iki šiol dar menkai pažįstamoje privačiojoje Lietuvos jėzuitų raštijoje.

PAPILDOMI ASMENS PORTRETO ŠTRICHAJ:
PATIRTYS IR VEIKLOS

Tiesioginė asmens istorija-biografija jėzuitų užrašuose aptinkama itin retai, tad dažniausiai tyrinėtojas turi tenkintis vien šiokiomis tokiais autoriaus asmeninės patirties ir veiklos atšvaitais. Paradoksalu, kad jėzuitų privačiosios raštijos branduolį, regis, turėję sudaryti dvasinių pratybų, arba rekolekcijų, vaisiai (asmeninės įžvalgos ir pasiryžimai) *silva rerum* knygelėse fiksuoti labai retai⁴³, tad t. Teodato Neviadomskio užrašai, kuriuose su rekolekcijomis susijusių tekstų nemaža⁴⁴ – labai vertinga išimtis. 1733–1755 m. šis jėzuitas gyveno Romoje – kaip Šv. Petro bazilikos penitenciarijus ir Andriejaus Bobolės beatifikacijos bylos prokuratorius, tad ir jo užrašuose užfiksuoti tekstai yra romietiškos kilmės. Tiesa, neaišku, ar kai kurie įvairiais metais (1741, 1750, 1752, 1753) ir vedėjais (t. Danzetta, t. Angelini, t. Ricci, t. Mardini (?)) pažymėtų dvasinių pratybų tekstai reiškia, kad autorius jose dalyvavo pats asmeniškai, ar tik gavo nusirašyti tais metais vestų rekolekcijų „medžiagą“. Konkrečiomis datomis pažymėti tekstai neabejotinai laikytini realių tėvo Neviadomskio dvasinio gyvenimo įvykių liudininkais. Tai taikytina knygelės teksto savininko mąstymui apie sūnų palaidūną („Medytacya moia o synu marnotrawnym“, 3 punktai, 1750 m. rugsėjo 24 d., l. 136r), taip pat 1736 m. ir 1737 (ar 1735?) m. Romos jėzuitų naujokyne atliktų 8 dienų rekolekcijų, kurioms vadovavo „šventas vyras“, popiežiaus Benedikto XIV talkininkas t. Fabio Danzetta (1692–1766) (l. 115r–135v), užrašams: ne itališkai, kaip kitais atvejais šioje knygelėje, o lenkiškai rašytuose tekstuose nurodyta ne vien dvasinių pratybų dienų eilės tvarka (pirma, antra, trečia diena...), bet ir kalendorinė data (abejos pratybos baigtos spalio 31 d.). Ši asmeninė patirtis ir rekolekcijų vedėjo pažinimas bus nulėmę kito teksto atsiradimą Nieviadomskio užrašuose: čia l. 56r–97r aptinkame ištrauką iš t. Danzettos – „iš tiesų dvasinio žmogaus“ – 1740 m. Florencijos terciate duotų mėnesio trukmės dvasinių pratybų, kurią minėtasis tėvas 1746 m. ir dar kartą 1748 m. parodėdamas „ypatingą malonę“ suteikė užrašų savininkui (?)⁴⁵.

⁴³ Galbūt šie įkvėpimai ir įžvalgos buvo rašomi atskirai, o autoriui mirus tokie – patys intymiausi – užrašai buvo ne tik nesaugomi, bet ir sunaikinami?

⁴⁴ Storokoje užrašų knygoje šie tekstai užima l. 56r–106r, 115r–136v, 209r–213v, 228v–231r.

⁴⁵ Antraštė yra ilga ir painoka; ją galima interpretuoti ir kitaip: „excerptum ex Exercitiis spiritualibus datus in tertia probatione per mensem Florentiae a R. Patre Danzetta, homine vere spirituali, rectore primae probationis Romae primum, datus anno 1740, et mihi per specialem favorem communicatis anno 1746, et iterum anno 1748“ (l. 56r).

Žinių ne apie dvasinę, o apie fizinę asmenų sveikatą esama Simono Niklevičiaus užrašuose. Juose daug vietos užima receptai ir patarimai, kaip gydyti vieną ar kitą ligą. Specifinė šių tekstų ypatybė – ryšys su konkrečių asmenų ligomis ir jų gydymo(si) patirtimi. Daugiausia, žinoma, knygelės savininkas užsimena apie save. Atrodo, kad jis ypač kentėjo dėl ašarojančių akių ir galvos svaigimo: vienas receptas jam buvo išrašytas nuo galvos svaigimo (ir labai padėjo, l. 20r), kitas (1615 m. balandžio 25 d. Braunsberge) – nuo ašarojimo (ir taip pat labai padėjo, kitaip nei analogiškas receptas, išrašytas Nesvyžiuje, žr. l. 21r). Vienam gydytojui paskyrus vaistus nuo akių ašarojimo ir galvos svaigimo, pacientui jie iš pradžių negelbėjo, tačiau, kito gydytojo patarimu, sukeitus vietomis piliulių vartojimo eilę ir į vienas iš jų pridėjus ankstesnio gydytojo pamirštos medžiagos, 1619 m. sausio 10 d. vaistai suveikė, o ligonio regėjimas pagerėjo bemaž dvigubai (l. 71v). 1623 m. pavasarį Niklevičiui teko gydytis karštinę ir kepenų veiklos sutrikimą, dėl kurio šlapimas paraudonavo – tapo panašus į malvazijos vyną arba prūsišką alų (l. 80r), o 1624 m. vasarį vėl kankino ašarojimas (?) ir kažkokia bėda kairiojoje kojoje (?) (l. 81r). Dar viena proga, be kepenų sutrikimo, minimi ir skrandžio negalavimai (jie kankino ir tėvą Kristupą Timinskį (apie 1590 – 1641), l. 79v–80r). Taip pat užsimenama apie niežulį kėlusius kojų ir rankų sąnarių bėrimus su pūslelėmis – patarimais dėl gydymo šiuo atveju nebuvo pasinaudota dėl kelionės keliamų nepatogumų (l. 86v, 89r).

Simonas Niklevičius skaitytojui dosniai atskleidžia ne vien savo, bet ir kitų pacientų bėdas. Štai Kameneco vyskupą, Lomžos jėzuitų kolegijos fundatorių Adomą Novodvorskį bei tėvą jėzuitą Augustiną Vivaldį (1565–1641) kankinusi akmenligė (l. 72v, 75v), tėvą jėzuitą Kasparą Savickį (apie 1552 – 1620) – kosulys (l. 73r), Vilniaus kunigą Olavą Alginą (m. 1637/1638) – klibantys dantys (l. 73v), tėvą jėzuitą Šliubovskį (?) – dantų skausmas (l. 75r), tėvus Valentiną Fabricijų (1565–1626) ir Adomą Kolozebskį (apie 1577 – 1650) – akių apsiblausimas (l. 75r), tėvą Martyną Otoną Bekaną (apie 1550 – 1622) – flegmos plūdimas iš krūtinės (l. 75v), tėvą Valentiną Fabricijų – katarakta (l. 76v), tėvą Andriejų Novackį (apie 1570 – 1629) – ischialgija (l. 90v), o tėvą Petrą Kuzmičių (1581–1649) – baisus galvos svaigimas, dėl kurio šis nuolat griuvinėjęs (l. 96r). 1624 m. vasarį Lietuvos provincijolas Mykolas Ortizas (apie 1560 – 1638) dėl nervus apėmusio kataro, regis, buvo nustojęs jausti kairiąją ranką ir visą kairįjį šoną (l. 81r), o 1630 m. Varšuvoje tėvą Jokūbą

Olševskį (apie 1585 – 1634) užpuolusi karštinė (l. 93r). Beje, Simonas Niklevičius ne vien užsirašė šį tą apie Lietuvos provincijos tėvus jėzuitų ligas, jų gydymo būdus bei veiksmingumą, bet ir anekdotų skyrelyje pasižymėjo keletą komiškų atsitikimų (l. 279r–v), susijusių su tėvais Jokūbu Bosgreivu (apie 1548 – 1623), Tomu Kiaula (apie 1566 – 1633) ir Jonu Valentinavičiumi (apie 1560 – 1637).

Niklevičiaus užrašuose randamos žinios ne vien apie savo paties, bet ir kitų sveikatos bėdas bei kitus nutikimus veda link dar vienos jėzuito asmeninės istorijos dalies – darbo, arba tarnystės, skirtos pasauliečiams. Tiek pedagoginės, tiek sielovadinės jėzuito darbuotės formos ir priemonės yra gerai žinomos, tačiau bėda ta, kad tokiam „principiniam“, bendro pobūdžio žinojimui dažnai trūksta apčiuopiamo, veiklos mastą leidžiančio įsivaizduoti kiekybinio elemento. Tiesa, dvasiniai vaisiai buvo skrupulingai skaičiuojami, tačiau jėzuitų namų metiniuose laiškuose buvo pateikiama suvestinė visos jėzuitų bendruomenės apaštalavimo rezultatų statistika, neleidžianti tiksliau apibrėžti vieno tėvo jėzuito metinio „sielovadinio krūvio“. Konkrečiai žinome, kuriais metais kokioje klasėje mokytojavo vienas ar kitas jėzuitas, tačiau vaikų skaičius klasėje – viena iš tų pedagoginio proceso pusių, kuri oficialiuosiuose serijiniuose jėzuitų šaltiniuose visiškai neatsispindi.

Žvelgiant iš tokios perspektyvos iš pirmo žvilgsnio nuobodi ir neįdomi Pranciškaus Blusiaus darbo vaisių statistika (l. 5r–6v) vertintina kaip iškalbinga ir reikšminga. Iš jos matome, kad Žadiškėse teko dirbti gerokai mažesnėje klasėje (1729/1730 m. m. infimos klasėje – 15 mokinių) nei Pultuske (1733/1734 m. m. gramatikos klasėje – 48 mokiniai, 1734/1735 m. m. poetikos klasėje – 31 mokinys, 1740/41 m. m. retorikos klasėje – 40 mokinių). Filosofijos kursą Gardine tėvas Blusius dėstė 5 jėzuitams ir 6 pasauliečiams, o Nesvyžiuje minėtų jėzuitų auditoriją papildė tik 2 pasauliečiai. Vištyčio misijoje, eidamas dviejų Uptytės seniūno Antano Puzinos sūnų (Stanislovo ir Kristupo)⁴⁶

⁴⁶ Šių jaunuolių tėvai (ar bent vienas iš jų) jau seniau turėjo būti rimti jėzuitų bičiuliai, mat apie 1732 m. gimusį sūnų pakrikštijo Stanislovo Kostkos Ignaco vardais. Šis sūnus 1747–1763 m., o kitas sūnus, Kristupas Dominykas, 1763–1776 m. ėjo iš pradžių tėvo sūnui, o vėliau šio – broliui perleistas Uptytės seniūno pareigas. Žr. *Urządnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Spisy*, t. II: *Województwo trockie. XIV–XVIII wiek*, Warszawa: DiG, 2009, Nr. 3948–3950, p. 526–527. Galbūt tokią bičiulystę paskatino šeimos istorija? Minimų jaunuolių tėvo Antano dėdė (tėvo brolis) buvo jėzuitas Steponas Puzina (1667–1738).

dvaro mokytojo pareigas (1741/1742 m. m.), tėvas Blusius mokė dar du jaunuolius. Sielovadinės statistikos srityje reikšmingiausi – kasmet išklausomų išpažinčių skaičiai (įvairiais metais jie svyravo nuo 296 iki 2681); be jų, buvo atskirai nurodomos viso gyvenimo išpažintys, fiksuojami krikšto, ligonių aplankymo, parengimo mirčiai atvejai. Itin reikšminga – vadovavimo dvasinėms pratyboms sritis. 1747–1749 m., gyvendamas noviciate Vilniuje, Blusius vedė rekolekcijas 51 asmeniui (vien 1748 m. dvasinės pratybos vestos 42 asmenims); tarp jų būta diecezinių kunigų, seminaristų, studentų, kitų pasauliečių (iš jų viena – *virgo saecularis*), seserų vienuolių. Iš svarbesnių asmenų minėtinas būsimasis vyskupas Steponas Jonas Giedraitis ir kun. Turčinavičius (galbūt Marijos gyvenimo (marijavičių) kongregacijos kūrėjas Steponas Turčinavičius?). Pastebėtina, kad dvasinėms pratyboms vadovauta tik dviem paskutiniaisiais užrašų knygelės savininko gyvenimo metais, kai jis dirbo pamokslininku – iki tol visą laiką studijuodamas ir dirbdamas dvaro arba kolegijos mokytoju / dėstytoju, tėvas Blusius, atrodo, tiesiog neturėjo tam galimybių.

Kelionių užrašai Simono Niklevičiaus knygelėje (l. 286r–311v) reprezentuoja kitokios – nedarbinės ir nekasdienės – patirties fiksavimą. Tiesa, patys užrašai – sausi, dalykinio pobūdžio maršrutai (kelionės iš taško A į tašką B fiksavimas nurodant pagrindines vietas, per kurias vykstama, ir tarp jų esantį atstumą). Neturėdami jokių konkretaus istorinio laiko žymių (išskyrus abi keliones į Romą), jie negali būti „įdarbinti“ asmens biografijos ar itinerarijus labui. Dažniausios pastabos šiuose užrašuose – techninės, susijusios su kelio būkle ir pobūdžiu – „geras / blogas kelias“ (*bona via, mala via*), „varginantis kelias“ (*via taediosa*), „smėlėtas kelias“ (*via arenosa*). Vis dėlto kelionėse į Romą pasitaiko ir įvairesnio pobūdžio pastabų (pvz., kad vieno Bavarijos miestelio klebonas nemoka lotynų kalbos, l. 287r). Tarp jų vyrauja žinios apie provincijolo bendrakeleivius. Iš jų sužinome, kad, 1619 m. leidęsis atgal į tėvynę iš Romos, t. Niklevičius išvyko kartu su t. Kristupu Tyminskiu (l. 297r). Leipcige jis rado sergantį t. Kasparą Savickį ir pasiėmė su savimi, tačiau šis 1620 m. sausio 19 d. mirė sėdėdamas vežime, tad teko jį slapta vežti iki pat Mendzyžečo Lenkijoje, po to – dar iki Poznanės (turbūt laidojimo vietos jėzuitų kolegijoje), kurią pasiekė sausio 23 d. (l. 298v–299r).

ASMUO IR BENDRUOMENĖ: JĖZUITŲ TARPUSAVIO
DVASINIAI RYŠIAI, ASMENINĖS BIČIULYSTĖS
IR RYŠIAI SU PASAULIEČIAIS

Privačiuose jėzuitų užrašuose – kaip ir gyvenime – asmuo nėra izoliuotas nuo jį supančios socialinės aplinkos. Plačiausias jos horizontas neatsitiktinai regimas Simono Niklevičiaus užrašuose. Čia išeinama iš įprastinio Jėzaus Draugijos Lietuvos provincijos narių rato: knygelėje vardijami ir kitų Europos kraštų jėzuitai, ir nemaža kitų dvasininkų bei pasauliečių. Tėvo Niklevičiaus „komunikacinį arealą“ tiek geografinėje, tiek socialinėje dimensijoje atskleidžia jo informatorių medicinos klausimais „repertuaras“: vieną jo dalį sudarė gydytojai ir vaistininkai, kitą – pacientai, savo kailiu išbandę vienokį ar kitokį gydymo būdą (didžiumą jų sudarė jėzuitai, jau išvardyti ankstesniame skyrelyje). Gydytojų įvairovė įspūdinga – čia rasime karalių gydytojus Katerlą (l. 71v), kažkokį Stanislovą (l. 20r) ir Niccolò Bucellą (apie 1520 – 1599) (l. 22v, 33r), karaliaus ir Dancigo gydytoju įvardijamą medicinos daktarą Poselijų (l. 21r, 71v, 80v, 94v), daktarą Matezijų Torunėje (l. 80r), Varšuvos gydytoją Klemensą (l. 67r), medicinos daktarą, Lucko kapitulos prelatą Joną Zalaševskį (l. 54r), medicinos daktarą (ir Vilniaus miestietį?) Sebastijoną Šperkovičių (? *Szpakowicz*; l. 86v), Vilniaus vaistininką Jokūbą Jablką (l. 73v), Pultusko kolegijos kredenciarijų (l. 54r, 55r) ir vaistininką (l. 56v), gydytoją ir dvasininką Paulių Šadeką (l. 55r), daktarą Zarotą (l. 34r), gydytoją Arnotą Škotą (l. 96r), kažkokį gydytoją iš Karaliaučiaus (l. 55v, 56v, 67r), arijoną poną Moskožovskį (l. 76v), poną Kallą (l. 96r), kažkokį žydą (l. 24r), ponią Jarčovską (l. 56v).

Atrodo, kad dauguma šių atvejų (kartais tai patvirtina pridurtos laiko ir / arba vietos aplinkybės) tėvas Niklevičius arba jo pažįstami asmenys naudojami tiesioginiais šių asmenų patarimais ar konsultacijomis. Kai kada, regis, su ekspertais tiesioginio ryšio nebūta – pvz., taip galima spėti iš formuluotės, kad Lenkijos arklidininkas Kristupas Zbaraskis (apie 1580–1627) surinkęs, aprašęs ir paskelbęs būdus, kaip apsaugoti nuo maro (l. 84v); kitais atvejais aiškiai pasakoma, kad balzamo savybes, aprašytas prancūzo, Dancigo miestiečio Tomo Morrier, *silva rerum* autorius nusirašęs iš spausdinto lapo (l. 89v), o jėzuito t. Minutuli, Romos profesų namų gydytojo, veikalėlį apie gonorėją, atsiųstą iš Romos, tėvas Niklevičius gavęs Pultuske 1618 m. spalio 14 d. (l. 67r). Be abejo, ne tiesiogiai padiktuota, o iš ankstesnių rankraščių persirašyta buvo

t. Jono Pauliaus Campano (1540–1592), 1581–1591 m. ėjusio Lenkijos jėzuitų provincijolo pareigas, instrukcija dėl maro metu paisytinų taisyklių (l. 81v). Atrodo, kad ir Lenkijos bei Lietuvos jėzuitų provincijų vizitatoriaus t. Pompilijaus Lambertengo (apie 1568 – 1635) medicininėmis žiniomis naudotasi per jo tekstus – užrašų knygelėje paminimas 1630 m. balandį Varšuvoje jo parengtas „kataro miltelių“ aprašymas (l. 93r).

Dar kitais atvejais nurodomi medicininių žinių tarpininkai. 1630 m. Vilniuje t. Niklevičius iš to paties t. Lambertengo gavo medicininį Monterealės regiono dirvožemio aprašymą, kurį pats išvertė iš italų kalbos į lotynų (l. 94v). *Silva rerum* savininką taip pat sudomino kito jėzuito, ispano Benedikto de Sokso (Benedictus de Soxo, 1586–1658) parašytas ar turėtas rankraštis apie apelsinų aliejaus, arba sviesto, savybes (l. 89r–v). Tabako vaistingųjų savybių ir bezoaro akmens aprašymą (l. 37v, 40v) tėvas Niklevičius aptiko Žemaičių vyskupo Mikalojaus Paco (apie 1570 – 1624) užrašų knygelėje. 1614–1615 m. Niklevičiui pradėdant eiti Lietuvos provincijolo pareigas (ir rūpintis Žemaičių vyskupijos teritorijoje esančios Kražių kolegijos bei Virbalio misijos reikalais), vyskupas Pacas jau buvo išvykęs gyventi į Paduvą, tad šių asmenų susitikimas ir pasikeitimas medicinos žiniomis, labiausiai tikėtina, bus įvykęs vienos iš dviejų Niklevičiaus kelionių į Romą metu.

Iš įrašų Lietuvos jėzuitų *silva rerum* knygelėse galima spręsti, kad didelėje Lietuvos provincijos bendruomenėje (pernelyg didelėje, kad visi nariai vienas kitą pažintų) artimesni tarpusavio ryšiai klostėsi asmeninės biografijos pagrindu – pagal tai, su kuo vienu ar kitu namų bendruomenėse konkrečiam jėzuitui teko gyventi ir kuriuos Draugijos narius jis turėjo progos geriau pažinti kasdieniame gyvenime⁴⁷. Tokie „kursiokų“ ar „grupiokų“ sąrašai aptinkami net trijose – Kopečiaus, Krapavičiaus ir Blusiaus – užrašų knygelėse. Tarp jų esama vieno skirtumo. Kopečius sistemingai, metai iš metų žymėjosi savo bendruomenės narius, tačiau tai darė „neutraliai“, neišskirdamas jų jokiais papildomais priedais. Krapavičius susižymėjo tik naujokyno ir terciato, o Blusius – vien naujokyno „kolegas“. (Abiem atvejais „kolegos“ apėmė tik būsimųjų kunigų, arba tėvų, grupę; vadinasi, ryšiai su tuo pačiu metu naujokyną

⁴⁷ Plg. naujausią asmeninės jėzuitų bičiulystės atšvaitų Motiejiaus Kazimiero Sarbievijaus poezijoje tyrinėjimą: Ona Daukšienė, „Sigismundus Laetus – Žygimantas Liauksminas? Apie kai kuriuos paslaptinius Sarbievijaus odžių adresatus“, in: *Senoji Lietuvos literatūra*, t. 44: *Jėzuitiškosios tradicijos paveldas*, sudarė Živilė Nedzinskaitė, 2017, p. 53–72.

atlikusiais būsimaisiais broliais nebuvo artimi.) Dvejų metų trukmės naujokyno „kolegų“ sąrašai („Connovitii mei scholastici“) apima ne vien tais pačiais metais pradėjusių naujokyną, bet ir įstojusių metais anksčiau ir metais vėliau (drauge su jais buvo gyvenama atitinkamai pirmuosius ir antruosius metus) vardus. Tarkime, 1676 m. naujokyną pradėjęs (ir 1678 m. baigęs) Jurgis Krapavičius susirašė 1675, 1676 ir 1677 m. naujokyną pradėjusių būsimųjų scholastikų vardus; negana to, pasižymėjo ir keletą atvykusių 1678 m., jam jau bebaigiant naujokyną (l. 198r–199r). Pranciškus Blusius, kurio naujokynas truko nuo 1727 iki 1729 m., susirašė 1726, 1727 ir 1728 m. įstojusius novicijus scholastikus (l. 13v).

Kuo paaiškintinas ypatingas dėmesys naujokyno ir terciato bičiuliams? Pirmiausia tuo, kad šiais dvasinės formacijos laikotarpiais ugdytiniai, atliekantys bendrą „programą“, sudarė itin vienalytę bendru ritmu gyvenančią, darbų ir įpareigojimų neblaškoma grupę, kurios nariai turėjo daugiausia progų dalytis dvasinio gyvenimo patirtimi – ir (naujokyno atveju) dar buvo imlūs pirmiesiems gyvenimo Jėzaus Draugijoje įspūdžiams. Tai paaiškina, kodėl tėvas Krapavičius vėliau sekė naujokyno ir terciato bičiulių likimą, prierašuose pasižymėdamas jų atleidimo iš Draugijos arba mirties aplinkybes. Negana to, bičiulius kartais saistė ir labiau apibrėžti, ir įpareigojantys ryšiai – dvasiniai „sandoriai“, arba „paktai“ (lot. *pacta*), matyt, sudaromi prieš atsisveikinant naujokyne (Blusius atveju) arba terciate (Krapavičiaus atveju). Tai galėjo būti naujokyno ir terciato vedėjo inicijuojama praktika (Blusius sąrašė prie naujokų įrašytas ir naujokyno vedėjas t. Jurgis Barščas, Krapavičiaus sąrašė – terciato instruktorius t. Jonas Lukoševičius), kuria siekta, puoselėjant tarpusavio užtarimo malda, palaikyti Draugijoje grupinio solidarumo dvasią ir papildomai sustiprinti asmeniniu pašaukimu grįstą narystę Jėzaus Draugijoje.

Dvasinių „paktų“ esmė – įsipareigojimas specialiai melstis už anksčiau mirusį sutarties dalyvį. Jurgio Krapavičiaus ir jo terciato kolegų (iš viso tai buvo 9 tėvai, žr. l. 199v) atveju sutarta, kad už mirusįjį kiekvienas iš bičiulių paaukos (arba pasirūpins, kad būtų paaukota) dešimt Mišių („Post mortem horum ex pacto facto pro singulis absolvenda erunt vel procuranda Sacra decem, si hos ego supervixerō; sin secus, ipsi mihi id praestabunt“). Pranciškaus Blusius ir jo bičiulių tarpusavio įsipareigojimų sąlygos įvairavo ir nebuvo vienodos. Jos apėmė tris kategorijas – apsimarinimus („Mortificationes“), rožinio kalbėjimą („Coronae“) ir Mišias (? „Sac...“). Dažniausiai buvo sutariama dėl trejų Mišių

už mirusį (nors pasitaikydavo ir kitokių skaičių nuo 1 iki 5, o už naujokyno instruktorių įsipareigota paaukoti 7 Mišias); trys vienetai vyravo ir rožinių statistikoje (nors pasitaikydavo nuo 2 iki 5, o keliais atvejais – ir 10). Apsimarinimų atveju, nors trijų vienetų įsipareigojimas taip pat buvo dažnas, vyravo susitarimai dėl 10 vienetų, o retkarčiais buvo susitariama dargi dėl 20, 30, 50 ir net 100.

Skatinamus grupinius bičiuliškus ryšius aiškiau paliudija išskirtinės asmeninės bičiulystės. Jurgis Krapavičius (1658–1722) pasižymėjo (l. 199v) tokį pat sandorį, kaip su terciato „kolegomis“, sudaręs su Petru Puzina (1664–1717) ir Jonu Aloyzu Kuleša (1660–1706). Remiantis kasmetiniais Lietuvos jėzuitų provincijos katalogais, galima pamėginti nustatyti, kada šie bičiuliški ryšiai galėjo užsimegsti. 1676–1678 m. naujokyną atlikęs Krapavičius su 1677 m. į Jėzaus Draugiją įstojusiais Puzina ir Kuleša turėjo susipažinti antraisiais naujokyno metais. Vis dėlto kažin ar tuomet jie susibičiuliavo artimiau – naujokyno bendruomenė buvo didelė, o šiuos naujokus skyrė ir skirtingų metų „programa“. Labiau tikėtina, kad bičiulystė užsimezgė studijų metais, mažesnėje bendruomenėje. Tai ypač taikytina Krapavičiaus ir Kulešos atvejui, mat jie abu toje pačioje grupėje net septynerius metus studijavo filosofiją (Polocke 1681–1684 m.) ir teologiją (Vilniuje 1686–1690 m.). Petras Puzina drauge su Krapavičiumi trejus metus Vilniuje studijavo teologiją, tačiau žemesniame kurse (1687–1691 m.), tad jų dviejų bičiulystė galėjo užsimegsti ir naujokyne. Šis atvejis iškalbingai byloja, kad asmeninę draugystę toli gražu ne visada lėmė ilgi gyvenimo toje pačioje bendruomenėje metai. Po studijų Krapavičiui nebeapsitaikė gyventi drauge su Kuleša ir Puzina, tad, be abejonės, galima tvirtinti, kad šios bičiulystės ir asmeninis artumas turėjo susiklostyti jaunystėje, naujokyno ir / arba studijų metais.

Pranciškus Blusius naujokyno bičiulių sąrašo pabaigoje pridūrė keturiolika metų vyresnį tėvą Andriejų Kareivą (1695–1743) – šis įstojo į naujokyną tuomet, kai Blusius tebuvo pusketvirtų metų amžiaus. Ypatingą jo vietą Blusiaus gyvenime rodo ne vien išsiskyrimas iš grupinio bičiulių konteksto, bet ir trumpas, tačiau imperatyvus knygelės savininko įsipareigojimas amžinai jį atsiminti („P. Andreas Koreywa. Memento semper“). Šios bičiulystės šaknys neaiškios, tačiau galima pastebėti, jog Blusių ir Kareivą siejo panaši geografinė kilmė (Ašmenos pavietas) – o gal ir giminytė? O galbūt reikšminga buvo Blusiaus ankstyvojo gyvenimo Draugijoje patirtis? Jam atliekant naujokyną,

Kareiva 1727–1729 m. darbavosi gimtuosiuose kraštuose esančioje Žadiškių kolegijoje – dėstė retoriką, o vėliau buvo studijų prefektas. Čia 1729 m. vasarą galėjo užsimegzti iš naujokyno į Žadiškes mokytojauti atvykusio Blusiaus pažintis su ten jau gyvenusiu ir dirbusiu (tiesa, netrukus išvykusiu) vyresniu jėzuitu. Iš paties Blusiaus „Gyvenimo analų“ sužinome, kad į Žadiškes jis atvyko liepos 10 d., o paskutinėmis rugpjūčio dienomis drauge su t. Andriejumi Kareiva nuvyko aplankyti tėvo (l. 2r). Vėliau abiem šiems jėzuitams nebeteko drauge gyventi toje pačioje jėzuitų bendruomenėje.

Tėvo Pranciškaus Blusiaus atmintyje ir širdyje tilpo ne vien kiti Draugijos nariai, bet ir pasauliečiai. Jo užrašuose esantys mokinių sąrašai („Cathalogus discipulorum“, l. 6r–v) – ne vien šaltas ir formalus nuveiktų darbų registras. Mokytojas pastebėjo ir pasižymėjo Žadiškėse mirusį infimos klasės mokinį, vėliau Pultuske – paskendusį jaunuolį iš poetikos klasės, o galiausiai – net tiksliai kalendorines septynių retorikos klasės mokinių mirties (?)⁴⁸ datas. Ši detalė – kuklus, tačiau svarbus jėzuito socialinių ryšių pasaulio bruožas, bylojantis apie formalumo ribas peržengiantį santykį tarp mokytojo ir mokinio, o taip pat apie Jėzaus Draugijos nariams būdingą aktyvų veikimą pasaulyje ir turimą rodyti asmeninį dėmesį (*cura personalis*). Turint omenyje tėvo Blusiaus knygelėje užfiksuotą autobiografinių užrašų visumą, galima tvirtinti, kad ši *silva rerum* pavyzdinčiai liudija jėzuitiškam dvasingumui būdingą asmeniškumą – tiek vidinį, nukreiptą į save, tiek išorinį, susijusį su kitais asmenimis.

* * *

Iki šiol menkai pažįstama Lietuvos jėzuitų privačioji raštija yra perspektyvus tyrimų objektas: anoniminių *silva rerum* kūrėjų paliktas užuominas, remiantis gerai išlikusiais vienuolijos personaliniais šaltiniais, įmanoma sėkmingai išnaudoti nustatant rankraštinių užrašų autorių tapatybę. Tuomet atsiveria galimybės interpretuoti šiuos raštijos paminklus konkrečios biografijos šviesoje – aptikti vieną kitą papildymą *silva rerum* autoriaus faktinei biografijai (pvz., informaciją apie dvasininko šventimus ir primicijas Jurgio Krapavičiaus ir Pranciškaus Blusiaus užrašuose), žinių apie asmens sveikatą ir jo keliones (Simono Niklevičiaus knygelėje), rekolekčių praktiką (Teodato Neviadomskio užrašuose). Autobiografinės informacijos išsamumu ir vertingumu išsi-

⁴⁸ Užrašuose prieš mėnesį ir dieną prirašyta raidė „o.“ – „obiit“?

skiria Pranciškaus Blusiaus *silva rerum*. Vos trijuose puslapėliuose pateiktas jo gyvenimo aprašymas atskleidžia kitų šaltinių nenušviečiamas jėzuito biografijos puses – ikivienuolinį gyvenimo etapą, ryšius su savo šeimos nariais, sveikatos istoriją.

Lietuvos jėzuitų užrašai byloja ne vien apie paskirus asmenis, bet ir apie vienuolių bendriją – bičiuliškus ryšius tarp Draugijos narių ir jų tarpusavio dvasinius saitus. Užuominos apie kontaktus už vienuolijos ribų (atliekant pedagoginį darbą, duodant dvasines pratybas, keičiantis medicinine informacija) atskleidžia dar platesnį Lietuvos jėzuito komunikacijos pasaulį, tad privačiosios raštijos paminklai, iš pirmo žvilgsnio reikšmingi vien asmeninei autoriaus / kūrėjo biografijai, yra ir vertingi socialinio gyvenimo istorijos šaltiniai.

ŠALTINIAI

Archivum Romanum Societatis Iesu (ARSI):

Lith. 63 (Necrologi), 65 (Necrologi).

Lietuvos jėzuitų provincijos archyvas:

f. 149, ap. 7, b. 2–8, 10 (*Catalogi breves Provinciae Lithuaniae* kserokopijos); ap. 13, b. 2–6 (Lietuvos jėzuitų personalijų (1569–1773) kartoteka).

Lietuvos Nacionalinės M. Mažvydo bibliotekos Retų knygų ir rankraščių skyrius (LNB RKRS):

F90-377 (Mikalojaus Kopečiaus *silva rerum*);

F130-2185 (Jurgio Krapavičiaus *silva rerum*).

Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius (VUB RS):

F3-2367 (Teodato Neviadomskio *silva rerum*), 2388 (*Liber ordinationum et epistolarum*), 2429 (Simono Niklevičiaus *silva rerum*), 2509 (Pranciškaus Blusiaus *silva rerum*);

F13-35 (*Liber extraneus Provincialis*).

Buvusios Kražių kolegijos knygų sąrašas 1803 = Elenchus librorum veteris collegii Crowsensis anno 1803 compilatus, edidit = parengė Darius Antanavičius, d. 1: *Sąrašas*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2017.

Wiiuk-Kojałowicz Albertus, *De vita et moribus R. P. Laurentii Bartilii e Societate Iesu liber unicus*, Vilnae, [1645].

LITERATŪRA

- DAUKŠIENĖ ONA, „Sigismundus Laetus – Žygimantas Liauksminas? Apie kai kuriuos paslaptinius Sarbievijaus odžių adresatus“, in: *Senoji Lietuvos literatūra*, 2017, t. 44: *Jėzuitiškosios tradicijos paveldas*, sudarė Živilė Nedzinskaitė, p. 53–72.
- Egodokumentai ir privati Lietuvos erdvė XVI–XX amžiuje*, sudarė Arvydas Pacevičius, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2013.
- Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564–1995*, opracował Ludwik Grzebień, Kraków: WAM, 1996.
- GIRININKAITĖ VERONIKA, „*Silva rerum* termino, žanro bei tipologijos interpretacijos: Vilniaus universiteto bibliotekos rankraščių atvejis“, in: *Bibliotheca Litwana*, t. IV, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2017, p. 41–68.
- JOVAIŠA LIUDAS, „Besijuokianti Bažnyčia“, in: *Sandora*, 1999, Nr. 2, p. 41–42; Nr. 4, p. 43.
- JOVAIŠA LIUDAS, „Vilniaus jėzuitų naujokyno gnomos“, in: *Menotyra*, t. 36, Nr. 3, Vilnius, 2004, p. 17–25.
- KVIZIKEVIČIŪTĖ MILDA, *XVII–XVIII a. Lietuvos silva rerum kaip istorijos šaltinis*, magistro darbas, Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto Senovės ir vidurinių amžių istorijos katedra, 2013.
- KVIZIKEVIČIŪTĖ MILDA, „XVII–XVIII a. Lietuvos *silva rerum* pavyzdžiai Lietuvoje: tyrimų problemos egodokumentikos kontekste“, in: *Egodokumentai ir privati Lietuvos erdvė*, p. 277–291.
- ROSZAK STANISŁAW, *Archiwa sarmackiej pamięci. Funkcje i znaczenie rękopiśmienych ksiąg silva rerum w kulturze Rzeczypospolitej XVIII wieku*, Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2004.
- Urządnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Spisy*, t. II: *Województwo trockie. XIV–XVIII wiek*, Warszawa: DiG, 2009.

In angulo cum libello: Traces of Personal Histories in the Notebooks of the Lithuanian Jesuits

S u m m a r y

The paper is devoted to the biographical information contained in the personal *silva rerum*-type notebooks once compiled and owned by five members of the Lithuanian Province of the Society of Jesus: fathers Simon Niklewicz (c. 1571 – 1632), Nicolaus Kopeć (c. 1615 – 1658), Georgius Krapavičius (Kropowicz) (1658–1722), Franciscus Błuś (1709–1749), and Theodatus Niewiadomski (1692–1761). Short texts (or just notes) containing biographical information played only a marginal role in the notebooks; they were dominated by the transcripts of various (mostly spiritual and devotional) texts. Such predominance of more general information in the content may have been the reason for preserving (and possible reuse) of personal notebooks in the Jesuit communities after the death of their compilers.

It appears, however, that scarce biographical notes in the notebooks of the Lithuanian Jesuits may provide otherwise (i. e., in the ordinary Jesuit sources) lacking personal information, e. g., about the circumstances of the ordination and the offering of the first Mass, as proved by the cases of Fathers Krapavičius and Błuś. Besides, the notebook of Fr Niklewicz contains information about health problems and travelling, and the practice of spiritual retreats is reflected in the case of Fr Niewiadomski. The notebook of Fr Błuś contains a short *curriculum vitae*. It reveals obscure aspects of his biography, i. e., his early life before joining the Society, his relations with his family members, and his personal health story.

The notes of the Lithuanian Jesuits reveal the ties of mutual intercessional prayer and the bonds of friendship between the members of the Society. The space of social relations of a Jesuit is expanded by the specific information about the contacts with the laypeople, mainly as students or recipients of spiritual exercises. Thus personal notebooks of the Jesuits should be regarded not only as important biographical sources but, to a lesser extent, as sources relevant to social history.

KEYWORDS: Society of Jesus, personal writings, *silva rerum*, biographical sources.

Gauta 2019 06 10

Priimta 2019 06 18